

УДК 655.535:7.01

*Марина Костенко,
викладач кафедри документальних комунікацій
Рівненського державного гуманітарного університету*

Типологія видань з художньої культури та мистецтва

Розглядаються аспекти типології документних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва. Запропонована класифікація галузевих текстових видань. Охарактеризовані типи цього асортименту видань літератури.

Ключові слова: галузеві документні ресурси, типологія, духовна культура.

Сучасні тенденції гуманізації суспільства на тлі глобалізаційних процесів зумовлюють значущість художньо-мистецької спадщини українського народу як дієвого чинника самоідентифікації нації. Важливого значення в цих умовах набуває вивчення питань відображення культурно-мистецьких надбань у документних ресурсах України та саме дослідження зазначених ресурсів.

Незважаючи на неперехідну суспільну значущість художньої культури та мистецтва, розробленням питань типології галузевих документних ресурсів займалось доволі вузьке коло фахівців. Зокрема, на початку 1970-х років у підручнику "Библиография искусства" під редакцією Ю. Зубова були узагальнені підходи колективу авторів — викладачів Московського та Ленінградського державних інститутів культури — до типології видань творів мистецтва і літератури з мистецтва [1]. Класифікацію музичних документів запропонувала Л. Тупчієнко-Кадирова [2]. Аспекти типології видань літератури з образотворчого мистецтва розглядала М. Шатрова в контексті характеристики документних ресурсів бібліографії образотворчого мистецтва [3]. Дослідження системи документних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва в цілому дотепер не здійснювалось, за винятком окремих публікацій автора цієї статті [4; 5; 6; 7; 8].

Вивчення системи галузевих документних ресурсів доцільно розпочати з обґрунтування сутності поняття, яким позначається сфера суспільної діяльності, що забезпечує формування та використання відповідних ресурсів. Відомий філософ М. Каган, наголошуючи на гармонійному поєднанні в художній культурі матеріальних і духовних компонентів, включає до її складу художнє виробництво, споживання, художню критику, мистецтвознавство, безпосередньо мистецтво тощо [9]. Пропонуючи структурування культури за належністю її компонентів до певної сфери життєдіяльності людини і суспільства, В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко на початку нинішнього століття позиціонували так звану художньо-естетичну культуру і мистецтво у складі духовної культури [10, с. 21].

Як одна з її форм мистецтво історично усталюється як особлива сфера естетичного осмислення дійсності, що водночас являє собою специфічну складову духовного виробництва. Художній культурі та мистецтву притаманні два основних суспільних прояви: 1) створення культурно-художніх цінностей, які можна розглядати як сукупність культурних досягнень, що представлені в найбільш значущих творах мистецтва й літератури; 2) сприйняття їх суспільством.

Форми реалізації художньої творчості людини надзвичайно різноманітні. Але до якого виду мистецтва вона б не

належала, завжди передбачається художньо-естетичне сприйняття її глядачем, слухачем, читачем. Адекватне сприйняття творів мистецтва зумовлене розумінням рецепіентом їхньої "мови", досвідом їхнього засвоєння особистістю та її рівнем відповідних знань. Для опанування художньої культури як специфічного об'єкта пізнання активно використовуються галузеві документні ресурси (ГДР), вивчення яких дає змогу не тільки з'ясувати рівень інформаційного забезпечення культури та мистецтва, а й певним чином планувати і скерувувати їхній розвиток. Важливими напрямками дослідження ГДР є висвітлення закономірностей їхнього формування і розвитку, а також багатоаспектний аналіз існуючих сегментів. Формування і розвиток галузевих документних ресурсів мають певні закономірності: вони є системним об'єктом з притаманними йому властивостями та ознаками. Зміст та структура системи ГДР зумовлені змістом, структурою й іншими особливостями галузі художньої культури і мистецтва, компонентом якої є документні ресурси. Різні сегменти зазначеної системи утворюють документи різних типів і видів, що відповідають різноманітним галузевим інформаційним потребам.

Найприйнятнішими для вирішення завдань типології документних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва є, на нашу думку, засади запропонованої Г. Швецово-Водкою типології Документа IV як матеріального об'єкта, у якому подано будь-який запис інформації, який може бути виконаний будь-яким розробленим людиною способом (за винятком тривимірних документів) [11]. Виходячи з цього, ми пропонуємо в складній структурі первиннодокументної ланки документних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва виділяти основні категорії тих, для позначення яких доцільно використовувати терміни: "текстові документи" і "квазікнига з мистецтва"; "література з проблем художньої культури та мистецтва"; "твори мистецтва"; "опубліковані"; "неопубліковані документи". "Текстовий документ" — документ, у якому інформація передається засобами письма (графічними знаками, що відображають слова) [12, с. 21]. Поняттям "квазікнига з мистецтва" доцільно, на нашу думку, позначати такі категорії галузевих документів, як аудіальні та аудіовізуальні. Термін "література з проблем культури та мистецтва" можна тлумачити як "літературні (текстові) документи". "Твори мистецтва" пропонуємо означувати як форму втілення культурно-мистецьких цінностей, зокрема як продукт індивідуальної творчості — продуктивної діяльності людини, здатної породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. "Опублікований документ" трактується як той, що доведений до

відома широкого, наперед не обмеженого кола осіб шляхом видання, депонування, публічного оприлюднення, демонстрування тощо [12, с. 19]. "Неопублікований документ" — документ, який не поданий для широкого публічного використання [12, с. 19].

Важливого значення в сучасних умовах набуває окреслення типологічних меж та характеристика складових ГДР. Для визначення сфери художньої культури і мистецтва як специфічного об'єкта пізнання активно використовується сегмент галузевих документних ресурсів, сформований різноманітними виданнями галузевої літератури. Притаманні всім галузевим ланкам вітчизняних документних ресурсів класифікаційні труднощі особливо відчутні при типологічному аналізі текстових видань з проблем художньої культури та мистецтва, адже культурологічно-мистецтвознавча література є занадто варіативною для однозначних класифікацій. Розглянемо основні типи видань галузевої літератури як складової документних ресурсів з художньої культури та мистецтва.

Запропоновані авторським колективом у складі Ю. Зубова, О. Погорелої, Г. Туровської ще на початку 1970-х років означення типів літератури та видів видань з питань мистецтва відображають, передусім, галузеву специфіку та багатоглибкість змісту зазначених видань. Зокрема, окрім "традиційних" типів літератури, що мають місце у будь-якій галузі знань, — науково-дослідної, навчальної, довідкової (з усталеною сукупністю відповідних жанрів), серед первинних текстових документів позиціонуються такі типи, як видання праць видатних представників естетичної думки (згідно з тогочасними реаліями — марксистсько-ленінської та домарксистської естетики), мемуарно-документальні джерела, популярна література [1].

В основному погоджуючись із зазначеною типологією друкованих опублікованих документних ресурсів з художньої культури та мистецтва, вважаємо за потрібне доповнити її відповідно до сучасних уявлень про типологію літератури взагалі. За читачьким та цільовим призначенням, а також характером інформації пропонуємо розрізнити видання офіційно-документальні, праці видатних представників естетичної та критичної думки, видання мемуарно-епістолярні, наукові, виробничі, навчальні, довідкові, популярні, рекламні та для організації дозвілля. Офіційно-документальні оприлюднення законів, указів Президента, положень, розпоряджень Кабінету Міністрів України тощо призначені для здійснення організації та управління культурним процесом. Значну цінність для наукового й самоосвітнього вивчення мистецтва мають напрацювання видатних представників естетичної та критичної думки у сучасному трактуванні (творча спадщина класиків естетики та теоретична спадщина майстрів мистецтва, що становлять логічне продовження й узагальнення їхньої художньої практики).

Формою публікації таких джерел можуть бути вибрані праці, зібрання творів (у тому числі академічні), авторські, колективні або ювілейні збірники, а також видання окремих досліджень.

Одним з найпоширеніших і найцінніших жанрів мемуарно-епістолярної літератури є власне мемуари. Значну наукову, пізнавальну та літературно-художню цінність мають як автобіографічні записки, так і спогади "спостерігачів" — осіб, наближених до діячів мистецтва. Щоденники і листи майстрів мистецтва забезпечують джерелознавчою базою професійні мистецтвознавчі дослідження та (у разі оснащення повним і зручним довідковим апаратом) задовольняють професійний і аматорський інтерес до мистецтва.

Науково-дослідна література з художньої культури і мистецтва спрямована на вивчення усіх значущих ланок світового і національного культурного процесу. Початковим результатом розроблення будь-якої наукової проблеми є тези доповіді, що друкуються напередодні конференцій, на

якій доповідь буде представлена науковому загалу. Ґрунтовніший розгляд проблем здійснюється в статтях, що публікуються в періодичних виданнях або збірниках того чи іншого виду (від авторських до збірників матеріалів та повідомлень наукових конференцій). Ключове місце в системі науково-дослідної літератури посідає монографія як видання, що дає можливість донести до широкого кола науковців нові фактографічні дані та концепції авторів (позиціонована О. Погорелою як "публікаційна"), а також здійснити фундаментальне дослідження окремих етапів і проблем художнього процесу (віднесена О. Погорелою до проблемно-аналітичних монографій). Вирішення питань, пов'язаних зі створенням цілісної картини розвитку світового й національного мистецтва, досягається шляхом видання праць узагальнювального характеру, що спираються на усталений масив галузевої науково-дослідної літератури. А їм, як правило, передують написання наукових нарисів — творів, що всебічно відображають теоретично осмислені підсумки досліджень окремих аспектів галузевої проблематики. Н. Зелінська слушно зазначає, що "узагальнені видання уміщують наукові твори, що відзначаються концептуальністю, повнотою та опрацьованістю матеріалів, базуються на глибоких теоретичних засадах, містять ґрунтовані висновки. Такі твори зазвичай є результатом багатолітніх спостережень і досліджень, тому не лише відображають позицію авторів, а й демонструють палітру близьких або, навпаки, суперечних поглядів; тісно "співіснуючи" у вертикальному (хронологічному) та горизонтальному (тематичному) зрізах, узагальнені твори є етапними у розвитку певної галузі або науки у цілому" [13, с. 14].

Різноманітність навчальної літератури культурологічно-мистецької проблематики визначається її цільовим та читачьким призначенням, специфікою галузі культури, видом мистецтва, типом навчального закладу та ін. Видовий діапазон цього типу галузевої літератури представлений підручниками, навчальними посібниками і програмами, практичними посібниками для навчання майстерності, хрестоматіями (у першу чергу — музичними), репертуарними збірниками, посібниками на допомогу художній самодіяльності, нарисами про творчий досвід майстрів мистецтва; а довідкової літератури з проблем культури та мистецтва, крім класичних жанрів (енциклопедії, словники, довідники) — специфічними мистецтвознавчими жанрами: літописами і хроніками культурного (художнього) життя, календарями знаменних і пам'ятних дат, путівниками по музеях тощо.

Виробничі потреби фахівців культури та мистецтва покликана забезпечувати література відповідної тематики, що сприяє професійному зростанню спеціалістів (практичні монографії, посібники та порадики), а також знайомить з передовим досвідом. Авторами видання є переважно спеціалісти сфери культури та мистецтва.

Популярні видання не лише надають інформацію з проблем культури та мистецтва, а й викликають у читача стійкий інтерес до пізнання цих галузей та читання літератури подібної тематики (науково-популярні, мистецтвознавча та культурологічна публіцистика, довідкові, популярні видання, популярні бесіди майстрів культури й мистецтва). Авторі науково-популярних видань намагаються задовольнити всезростаючу зацікавленість читача, зважаючи на аудиторію, з аналізованої тематики. Популяризація мистецтва поєднується у мистецтвознавчій публіцистиці з новизною підходів до його вивчення з урахуванням сучасних підходів і тенденцій. Краще орієнтуватися в основному колі мистецьких та культурологічних проблем дають змогу читачеві-непрофесіоналу популярні бесіди відомих діячів мистецтв, їхні роздуми про сьогодення та майбутнє мистецтва.

Естетичний потенціал людини може бути реалізований як на професійному, так й на непрофесійному рівнях. Тому первинний документний сегмент друкованих галузевих до-

кументних ресурсів включає також літературу для організації дозвілля, у тому числі ту, що сприяє самодіяльній художній творчості. Репертуар таких видань доволі різноманітний і увібрав серед інших джерел репертуарні видання та збірники пісень. Для привертання уваги громадськості до історико-культурних, культурологічних, художніх об'єктів і заходів велике значення має рекламна література, представлена буклетами та проспектами про діячів культури і мистецтва, культурні пам'ятки, видовищні заходи; музейними і виставковими каталогами, де пропагуються експозиції творів мистецтва.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що послідовне та успішне розв'язання проблеми ефективного інформаційного забезпечення художньої культури та мистецтва зумовлене вирішенням комплексу питань теоретичного та прикладного характеру. Ресурси інформаційного забезпечення художньої культури та мистецтва як складний феномен, що набуває втілення у доволі різноманітних фіксованих формах, потребують коригування загальнодокументознавчої типологічної схеми.

Список використаної літератури

1. *Зубов Ю. С.* Библиография искусства : учеб. для библиотеч. ин-тов культуры / Ю. С. Зубов, Е. П. Погорелая, А. М. Туровская ; под ред. Ю. С. Зубова. — М. : Книга, 1973. — 304 с.
2. *Тупчієнко-Кадирова Л. Г.* Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування : (на прикладі творчої спадщини композитора Ю. С. Мейтуса (1903—1997) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. — К., 2005. — 20 с.
3. *Шатрова М.* Документні ресурси української бібліографії об'язотворчого мистецтва (1996—2005) : монографія / М. Шатрова ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — Рівне : Дятлик М. С., 2011. — 256 с.
4. *Костенко М. С.* Інформаційні ресурси з проблем культури та мистецтва як об'єкт термінологічних розвідок / М. С. Костенко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. — 2009. — Вип. 3. — С. 113—119.
5. *Костенко М. С.* Особенности культуры и искусства как фактор развития первичнодокументного звена отраслевых информационных ресурсов Украины / М. С. Костенко // Книга и мировая культура : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (21—22 апр. 2010 г., г. Омск). — Омск, 2010. — С. 63—69.
6. *Костенко М. С.* Репертуар вітчизняної книги з проблем культури та мистецтва : (на основі бібліометричного аналізу галузевого документного потоку) / М. С. Костенко // Поліграфія і видавнича справа. — 2005. — Вип. 41. — С. 89—96.
7. *Костенко М. С.* Роль та місце книги з мистецтва в неокультурному просторі / М. С. Костенко // Українська книга в сучасному культурно-інформаційному та економічному просторі : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (21—22 квіт. 2005 р., м. Луцьк). — Луцьк, 2005. — С. 19—21.
8. *Костенко М. С.* Формування вітчизняного потоку з проблем культури та мистецтва як напрямок розвитку термінологічних систем / М. С. Костенко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. — 2010. — Вип. 4. — С. 93—98.
9. *Каган М. С.* Философия культуры / М. С. Каган. — СПб. : Петрополис, 1996. — 416 с.
10. *Андрущенко В.* Культура. Идеология. Особистість : методол.-світогляд. аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. — К. : Знання України, 2002. — 577 с.
11. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2007. — 398 с. — (Вища освіта XXI століття).
12. *Короткий* термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / Г. М. Швецова-Водка [та ін.]. — К. : Кн. палата України, 1998. — 116 с.
13. *Зелінська Н. В.* Наукове книговидання в Україні : історія та сучасний стан : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Зелінська. — Львів : Світ, 2002. — 268 с.

Рассматриваются аспекты типологии документных ресурсов по проблемам художественной культуры и искусства. Предложена классификация отраслевых текстовых изданий. Организованы типы изданий этого ассортимента.

In article are considered the aspects of typology of documentary resources on art culture and the arts. The proposed classification the text editions. The characterized types of editions literature on art culture and art.

Надійшла в редакцію 29 березня 2012 року